

UOT 82

<https://doi.org/10.59849/2218-4783.2025.2.171>

ÜLVİYYƏ ASLANOVA

NAXÇIVAN ŞİVƏLƏRİNDƏ İŞLƏNƏN MƏİŞƏT LEKSİKASINA BİR BAXIŞ

Azərbaycan dilinin dialekt və şivə sistemi xalqımızın mədəniyyətinin, tarixinin və sosial həyatının dildəki təəcəssümüdür. Bu sistem xalqın uzun illər ərzində keçdiyi inkişaf yolunu və müxtəlif bölgələrin özünəməxsusluğunu əks etdirir. Naxçıvan Muxtar Respublikasının dialekt və şivələri isə Azərbaycan dilinin digər bölgələrinə nisbətən daha orijinal və arxaik xüsusiyyətlərə malikdir. Naxçıvan şivələrində məişət leksikası xüsusi yer tutur. Bu leksika xalqın gündəlik yaşayış tərzini, əmək fəaliyyətini və adət-ənənələrini dil vasitəsilə əks etdirir. Məişət sözləri yalnız dil deyil, həm də mədəniyyət tarixinin bir parçası kimi çıxış edir. Yemək adları da Naxçıvan şivəsinin maraqlı leksik qatını təşkil edir. Bu adlar bölgənin kulinariya mədəniyyəti, qida tərzini və həyat şəraitinin təsiri ilə formalaşmışdır və bölgəyə məxsus spesifik xüsusiyyətlər daşıyır. Naxçıvan dialekt və şivələrinin öyrənilməsi təkcə lingvistik məqsəd daşımır, bu materiallar həm də etnoqrafik, folklor və mədəni-tarixi araşdırmalar üçün dəyərli mənbədir. Bu şivələr milli kimliyin və tarixi yaddaşın qorunmasında mühüm rol oynayır.

Açar sözlər: Naxçıvan şivəsi, məişət leksikası, dialektologiya, ev əşyaları, yemək adları, milli mədəniyyət.

Giriş. Azərbaycan dilinin zəngin dialekt və şivə xəzinəsi xalqımızın uzun əsrlər boyu keçdiyi tarixi inkişaf yolunun, mədəni müxtəlifliyinin və məişət həyatının aynası kimi çıxış edir. Dialekt və şivə sistemi xalqın dil və mədəniyyətinin formalaşmasında və qorunmasında mühüm rol oynamışdır. Bu zəngin dil müxtəlifliyinin ayrılmaz bir hissəsini təşkil edən Naxçıvan şivələri isə özünəməxsus fonetik, leksik və qrammatik xüsusiyyətləri ilə seçilir. Bölgənin coğrafi şəraiti, tarixi inkişafı, iqtisadi-mədəni əlaqələri burada formalaşmış şivənin orijinallığını və rəngarəngliyini müəyyən etmişdir. Naxçıvan Muxtar Respublikası öz tarixi-coğrafi mövqeyi baxımından Azərbaycanın digər bölgələrindən müəyyən qədər təcrid olunmuş, buna görə də burada bir çox qədim dil qatları daha saf şəkildə qorunub saxlanılmışdır. Naxçıvan bölgəsinin şivələri özünəməxsus xüsusiyyətləri və məişət leksikası ilə seçilir. Naxçıvan şivələrində işlənən məişət sözləri xalqın gündəlik həyat tərzinin, təsərrüfat işlərinin, adət-ənənələrinin, əmək fəaliyyətinin dildə əks olunmuş forması kimi diqqət çəkir. Məişət leksikasının öyrənilməsi, yalnız Naxçıvan dialektinin dil xüsusiyyətlərini aşkara çıxarmaqla kifayətlənmir, həm də həmin bölgənin sosial-iqtisadi həyat tərzinin, adət-ənənələrinin, maddi və mənəvi mədəniyyətinin öyrənilməsində geniş imkanlar yaradır. Naxçıvan şivələrində qorunmuş məişət sözləri xalqın tarixi yaddaşı və milli kimliyi haqqında da zəngin məlumat mənbəyi kimi çıxış edir. Naxçıvan şivələrinin məişət leksikasına ev əşyaları, yemək adları, gündəlik həyatla bağlı sözlər geniş yer tutur. Bəzi leksik vahidlər yalnız Naxçıvan bölgəsinə məxsus olub, digər dialekt və şivələrdə rast gəlinmir və ya fərqli formalarda işlənir.

Ev əşyaları adı bildirən sözlər. Naxçıvan şivələrində məişət leksikasının mühüm bir hissəsini ev əşyaları adları təşkil edir. Şivələrdə işlənən ev əşyalarının adları bəzi hallarda ümumi Azərbaycan dilindəki formadan fərqli olur, bəzi hallarda isə artıq unudulmuş köhnə sözlərin yaşamasını göstərir. Bu dialektə istifadə olunan sözlər və ifadələr bölgənin təbii mühitini, xarakterik həyat tərzini əks etdirir. Naxçıvan dialektində ev əşyaları ilə bağlı işlənən sözlər, həm gündəlik təcrübələr, həm də yaşanılan məkanların xüsusiyyətlərini əks etdirir. Naxçıvan şivələrində ev əşyalarını bildirən bəzi sözlərə baxaq.

Bardax (əksər şivələrdə) – su qabı, stəkan. – A bala, mənə iki bardax su ver. Xalq arasında ən geniş yayılmış ev əşyasıdır. “Bardaxda çay içmək qonağa hörmət əlaməti olaraq qəbul olunur” [9, s. 34]. Hətta naxçıvanlı şair Hüseyn Fəxrəlinin aşağıdakı şeirində də bu sözə rast gəlmək olar:

Bulaqlar da yadırgamış busəni,

Qız tanımır bardaq, səhəng, kuzəni.

Basğı (Yengicə) – yastıq. – “Basğıdan başım tüşüp, boynum ağrıyır” [9, s. 35]. Basğı parça kəsəyinə pambıq, yun və ya kətan doldurub tikilmiş, başın altına qoyulan yastıq deməkdir. Belə yastıqlar adətən evdəki parça qalıqlarından, kətan-cild parçalarından hazırlanır və baş ağrısını aradan qaldırmaq, boyun əzələlərini rahatlatmaq üçün istifadə olunurdu.

Dəsdərhan (Qazançı, Naxçıvan) – süfrə. – “Dəsdərhan çörəyi bağleerdi. Dəsdərhan çitdən tikilərdi. Qoyordu yəhərqaş heybəsinə” [8, s. 142]. Çörək bişirilmə zamanı xəmirin, çörəyin düzülüb təqdim olunduğu süfrədir. Bayramlarda, nişan-şadlıq mərasimlərində geniş dəsdərhan açılaraq, üzərinə çörək, şirniyyat, yeməklər yerləşdirilərək istifadə olunur. Dəsdərhan [dəssərhan] kimi də tələffüz olunur.

Fərş (Məzrə) – palaz. – “Buna görə o yer-yurdu qurdalayıb döşəmə üzərinə salınmış fərşin naxışlarını sayır kimi qırıq-qırıq danışmağa başladı” [10, s. 32]. Evlərin zallarında və divarüstü dekor kimi sərələn əl işi kilim və ya palazdan istifadə olunur. Ailə məclislərində qonaqlar üçün xüsusi fərş salınır, onun naxışları ailənin statusunu da göstərir. “Fərş sözü bu mənada Ağdam, Bərdə şivələrində də işlənir” [1, s. 171].

Hərə (Ərəfsə, Qazançı, Milax) – taxça, rəf. – Hərəyə qab-qaşx qoyarıx. “Bu söz Qarakilsə şivələrində də eyni mənada işlənir” [2, s. 221].

Xaral (Şahbuz) – iri torba, kisə, çuval. – Qoca arvad ovcundakı pambığı xarala yığdı. Xaral pambıq, kətan, yun parçalarından toxunur. Bəzən hazır alınan jüt və ya kəsə parçalarından da hazırlanır. Ev məişətində yüngül yastıq və yorğan-döşəklərin içinə doldurulan yun, pambıq tullantılarının müvəqqəti yığılması üçün də istifadə olunur. Xaral sözü Naxçıvan şivəsinin məişət və təsərrüfat leksikasında geniş yayılmış bir ifadədir. “Bu söz dilimizə Muğan qrupu şivələrindən keçmişdir” [4, s. 59].

Gündəlik həyatla bağlı işlənən sözlər. Gündəlik həyatda işlənən dialekt və şivə sözləri məişətdə, ailə həyatında, təsərrüfat işlərində, adət-ənənələrində və insanların bir-biri ilə ünsiyyətində istifadə olunur. Azərbaycanda bölgələrə görə belə şivələr olduqca çoxdur. Şivə və dialekt sözlər ədəbi dildən fərqli olaraq coğrafi bölgələrə görə dəyişən nitq formalarıdır. Naxçıvan da bu cəhətdən daha zəngindir. Naxçıvan dialekti də xalqın tarixini, mədəniyyətini, dünyagörüşünü yaşadan şifahi ifadə vasitəsidir.

Əl damı (Culfa, Şahbuz) – evdən kənardə və ya evin yanında iş alətlərinin, təsərrüfat əşyalarının, yem ehtiyatının saxlandığı kiçik tikili. – Hər nəyimiz varsa əl damına yığarıx. Bu söz əsasən kənd yerlərində, xüsusilə Qarabağ bölgəsində istifadə olunur. “Bu dialekt söz Gədəbəy və Goranboy şivələrində də mətbəx, artıq şeyləri yığmaq üçün evin yanında tikilən kiçik dam mənasında istifadə olunur” [1, s. 157].

Təntimək (Naxçıvan) – səbri tükənmək. – O günün istisində kəndə təntiyə-təntiyə qayıtdı. Təntimək sözü Azərbaycan dilinin məişət leksikasına aid olan, dialekt və şivələrdə rast gəlinən bir ifadədir. Böyük zəhmətlə ağır-ağır yerimək, zəhmətdən və ya xəstəlikdən halsız düşmək, taqətdən düşmək mənalarında işlənir. Bu söz gündəlik həyatın, kənd məişətinin, əkinçilik və fiziki əməyin təsviri zamanı işlədilir. Xüsusilə yaşlı nəsil arasında istifadə olunur. Fiziki yorğunluğu ifadə edən sadə, lakin canlı bir ifadədir. Sinonimi də yorulmaq, əldən düşmək, əsəl-əsəl getmək (bəzi bölgə şivələrində) kimi ifadələrdir. “Beyləqan, Qax, Zəngilan şivələrində də çaşmaq, özünü itirmək, nə edəcəyini bilməmək mənalarını bildirir” [1, s. 491].

İv (əksər şivələrdə) – saçın ayrıcı. – Saçıma bax, ivini düz ayırmışam? İv sözü xalq arasında, məişət leksikasında daha çox istifadə olunur. Gənc və yaşlı nəslin gündəlik həyatında yer alır. Bəzi bölgələrdə yol, keçid mənasında da işlənə bilər. “Qərbi Azərbaycan şivələrində də eyni mənada işlədilir” [5, s. 245].

Çor (Şərur, Culfa, Naxçıvan) – üzüm tənəklərinə, meyvə ağaclarına düşən xəstəlik. – Bağdakı üzümləri çor vurmuşdu. Azərbaycanın kənd təsərrüfatında pambıqçılıq, üzümçülük xüsusi yer tutur. Üzümlərdə müxtəlif xəstəliklər vardır, onlardan biri də çor xəstəliyidir. Bu çürümə və ya mantar xəstəliyi ilə əlaqədardır. Çor üzümü dedikdə, yerli şivədə istifadə olunan üçüncü dərəcəli üzüm nö-

vü nəzərdə tutulur. Üzümlərin üzərində qaralmalar və çürümə izləri olur, yarpaqlar saralır. Məişətdə insanlar arasında çox yayılmış çor sözü tez-tez istifadə olunur. “Bu söz Cəbrayıl şivəsində də istifadə olunur, pambıqda, bəzən də başqa bitkilərdə xəstəlik kimi mənalandırılır” [3, s. 447].

Qəməlti (əksər şivələrdə) – mətbəx bıçağı. – Ordakı qəməltini ver, əti kəsim. Qəməlti bıçaq ifadəsi çox kəskin, yaxşı bıçaq mənasında işlədilir. Bu, adətən bıçağın hər hansı bir işi asanlıqla və tez bir şəkildə kəsmə qabiliyyətinə işarə edir. Qəməlti həmçinin bıçağın kəskinliyi və zərbə ilə rahat kəsici xüsusiyyətini izah etmək üçün istifadə edilir. Qəməlti bıçaq ifadəsi kənd və şəhər həyatında işləri sürətləndirmək və yemək hazırlamaq kimi gündəlik fəaliyyətlərdə istifadə olunur. Bu ifadə şivə və dialektə, xüsusilə də Azərbaycanın şimal bölgələrində gündəlik həyatda tez-tez rast gəlinən bir məişət terminidir. “A.Vəliyev noqay dilində “kama” və türkmən dilində “qama” sözlərinin xəncər mənasında işləndiyini göstərir” [12, s. 36]. Buradan belə bir nəticə çıxarmaq olar ki, qəməlti sözünün kökü Azərbaycan dilində xəncərin bir növü olan “qəmə” sözündəndir.

Zıqqı (əksər şivələrdə) – qanmaz, başa düşməyən. – “Öz-özünə dedi: bilirəm zıqqısan, ancaq təmiz adamsan” [13, s. 56]. Bu nümunə Nağı Nağıyevin əsərində qarşımıza çıxan maraqlı leksik vahidlərdən biridir. Zıqqı sözü yerli şivələrdə anlamaqda çətinlik çəkən, intellektual çatışmazlıq yaşayan adamı təsvir etmək üçün istifadə olunur. Çox zaman xarakteri tənqid etmək, və ya birinin anlama qabiliyyətini kiçiltmək məqsədilə işlədilir.

Yemək adı bildirən sözlər. İnsan cəmiyyətinin təşəkkül tapmasından bəri qida ehtiyacı bioloji və sosial varlıq kimi insanın mövcudluğunun əsas şərtlərindən biri sayılır. Yemək insanın yaranışı ilə bərabər onun həyatında xüsusi yer tutaraq, bəşəriyyətin keçdiyi bütün mərhələlərdə onunla birgə olmuşdur. İnsanlar tarix boyu yaşamaq və fəaliyyət göstərmək üçün hər zaman yeməyə ehtiyac duyublar. Bu ehtiyac zamanla bioloji zərurət kimi deyil, həm də mədəniyyətin, məişətin, adət-ənənələrin bir parçasına çevrilmişdir. Müxtəlif bölgələrin iqlimi, təsərrüfat tipləri və həyat tərzini xalqın süfrə mədəniyyətinə də təsirsiz ötürməmiş, bunun nəticəsində yerli dialekt və şivələrdə müxtəlif yemək adları formalaşmışdır. Bu baxımdan yemək adı bildirən dialekt və şivə sözlərinin toplanması, öyrənilməsi və araşdırılması həm dilçilik, həm də mədəniyyətşünaslıq baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu sözlər yalnız lüğətlərdə deyil, həm də bədii ədəbiyyatda, xalq nağıllarında, atalar sözlərində və ağız ədəbiyyatında öz əksini tapmışdır. Azərbaycan xalqının zəngin və rəngarəng kulinariya mədəniyyəti təkcə yeməklərin çeşidləri və bişirilmə texnologiyaları ilə deyil, bu yeməklərə verilən adların çoxluğu və müxtəlifliyi ilə də diqqəti cəlb edir. Ənənəvi yemək adlarının bir çoxu bölgədən-bölgəyə fərqli şəkildə səslənir, bəziləri isə yalnız konkret coğrafi ərazidə işlənir. Bu fərqli adlar, əsasən, dialekt və şivə xüsusiyyətləri ilə bağlıdır. Dialekt sözlər xalqın həyat tərzini, coğrafi şəraiti, tarixi-mədəni mühiti ilə birbaşa bağlıdır. Dağlıq ərazilərdə hazırlanan yeməklər və onlara verilən adlar, aran bölgələrdə olanlardan fərqlənir. Bəzi yeməklər bir bölgəyə xas olduğu üçün onların adları yalnız həmin ərazinin dialektində işlənir və başqa yerlərdə tanınmır. Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində işlənən yemək adlarının öyrənilməsi həm linqvistik, həm də mədəni baxımdan böyük əhəmiyyətə malikdir. Bu cür sözlər bir leksik vahid kimi deyil, həm də xalqın kulinariya irsini, yaşam tərzini və tarixini əks etdirən mədəni yaddaş nümunəsi kimi dəyərləndirilməlidir. Bu səbəbdən də yemək adlarını toplanması, təsnif olunması və elmi cəhətdən təhlili müasir dialektologiyanın və etnoqrafiyanın mühüm istiqamətlərindən biri kimi çıxış edir. Azərbaycanın zəngin dialektoloji xəritəsi məhz bu baxımdan olduqca maraqlı və tədqiqata açıqdır. Naxçıvan bölgəsində işlənən yemək adları da həm zənginliyi, həm də özünəməxsusluğu ilə seçilir.

Qurut (əksər şivələrdə) – qurudulmuş qatıq. – Anam bizə qışda qurutlu aş bişirər. Qatıqdan hazırlanır və əllə sıxılıb forma verilir. Quruması üçün günəş işığına qoyurlar. 2-3 gün sonra quruyub hazır olur. Qurut Azərbaycan mətbəxində geniş yayılmışdır. Qurut suda və ya ayıranda isladılaraq yumşaldılır. Bəzi bölgələrdə qurut mədə-bağırsaq problemlərinə qarşı istifadə edilir. Qış aylarında orqanizmi gücləndirən bir qida olaraq istifadə edilir. Qurut həm istifadəsi asan, həm də saxlanması rahat bir məhsuldur. “Qurut Türkiyə türkcəsində tarhana, Erzincan şivələrində gurud, Türkiyədə ya-

şayan kırım tatarlarının dilində qurt variantında “qatıq qurudularaq qışda da əzilərək yeməyi hazırlanan yeyəcək” mənasında işlənməkdədir” [11, s. 418].

Kükü (əksər şivələrdə) – yumurta ilə göyərti qızartması. – “Qəşəx kükü pişirmişəm, bizə gəl” [9, s. 159]. Azərbaycan mətbəxinin, o cümlədən Naxçıvan bölgəsinin sevilən yeməklərindən biridir. O, yumurta və müxtəlif göyərtilərlə hazırlanır. Qısa müddətdə hazırlanan yeməklərdəndir. Naxçıvan dialektində bu yeməyə “göy küküsü”, “qara kükü” də deyilir. Məişətdə kükünün istifadəsi həm praktikliyi, həm də qidalandırıcı olması ilə seçilir. Bahar fəslində təzə göyərti çox olduqda daha tez-tez hazırlanır. “Bu söz Oğuz dialektində gicirkənə oxşar xoş ətirli bitki mənasında işlənir” [1, s. 265].

Qovurma (əksər şivələrdə) – ət qızartması. – “Qara qavırma edüb qırq bəg qızına ilətün, hər kim yedi, ol degil” [7, s. 45]. Daha çox Naxçıvan bölgəsində yayılmış ənənəvi bir yemək növüdür. Həm kənddə, həm şəhərdə payızda hazırlanır və bütün qış istifadə olunur. Qovurmalıq üçün əvvəlcədən erkək və ya cavan heyvan seçilir və bəslənir. Heyvanın əti yağlı olmalıdır ki, qovrulan zaman yağ ətin üzərinə çıxsın. Qovurmalıqın yağı, duzu az olanda onu saxlamaq olmaz. Qovurma hazırlanan zaman əvvəlcə ət qaynadılır, sonra qızardılaraq qazan, vedrə, yaxud küplərə yığılır. Sonra üzərinə heyvanın öz yağı tökülür. Ət qaynadılan zaman ətin suyunu kənara ayıraraq, üzərinə çörək əlavə edib ayrıca yemək kimi yeyirlər. “Bu da Naxçıvan bölgəsinə xasdır. Odubadda “şorsu”, “şorva”, “şərov” kimi də səsləndirilir” [6, s. 102].

Boranı (Naxçıvan) – badımcan, kartof, pomidorla hazırlanan tərəvəz yeməyi. – Nənəm boranını çox daddı pişirir. Naxçıvan mətbəxində çox sevilən yemək növüdür. Bu yemək həm sadə, həm də çox doyurucudur. Xüsusilə yay aylarında çox bişirilir. Bu yemək başqa bölgələrdə fərqli şəkildə hazırlanır. Bakı, Ordubad və Gəncədə göyərti və yumurtadan hazırlanan yeməyin adına boranı deyilir. – Ana, böyün nahara bir yaxşı boranı bişir, ətdən zəhləm gedif. “Ordubadda isə maşın (xırda lobya) yağda qızardılmasına boranı deyilir” [1, s. 61].

Qaysava (əksər şivələrdə) – ərikdən hazırlanan yemək. Naxçıvan bölgəsində hazırlanan yeməklərdən biri də qaysavadır. Bəzən bu söz qəysəvə kimi də tələffüz olunur. Yay və qış aylarının ən sevilən şirin yeməyidir. Bu yemək ərik və quru əriklə hazırlanır. Çox zaman şirin və doyurucu olur. Əriklə bişirilən bu yemək həm təbii, həm də sağlam yemək olaraq Naxçıvan mətbəxində xüsusi yer tutur. Qazax bölgəsində də bu yeməkdən hazırlanır, ancaq adına qaysafa deyilir – Ərikdən qaysafa pişirəllər. “Ağcabədi, Biləsuvar, Cəbrayıl, Füzuli, Sabirabad, Salyan bölgələrində də qaysava işlənir” [1, s. 288].

Naxçıvan mətbəxi yabani bitkilərlə də olduqca zəngindir. Bu bitkilərlə bir çox fərqli yeməklər hazırlanır. Onların adlarına nəzər yetirək:

Kətə – içərisinə yeməli otlar qoyulub bişirilən yemək. – “Kətənin də müxtəlif növləri vardır: çiriş kətəsi, gicirkən kətəsi, yonca kətəsi, əvəlih kətəsi və s.” [6, s. 104].

Qazayağı – həyətdən toplanan, soğanla qovurulan yemək. Naxçıvan mətbəxinin ənənəvi yaz yeməyidir, daha çox bu bölgədə istifadə olunur. Yazın əvvəllərində yığılıb qaynadılır, sonra isə soğanla qovurulur.

Xıncılovuz – dağdan yığılan, yağda qovurulan yemək. Yazın sevilən yeməklərindən biri də xıncılovuzdur. Xıncılovuz yabani bitkidir, onun soğan hissəsi də olur. Zövqə görə bəzən soğan hissəsi də yeyilir. Bu bitkidən kətənin də hazırlanmasında çox istifadə olunur.

Nəticə. Naxçıvan dialekt və şivələri Azərbaycan dilinin zəngin fonetik, leksik və qrammatik qatlarını özündə qoruyub saxlayan mühüm bölgə şivələrindəndir. Bu şivələrdə işlənən məişət leksikası, ev əşyaları, gündəlik həyatla bağlı ifadələr, yemək adları və təsərrüfat terminləri xalqın yaşayış tərzini, sosial-mədəni mühitini və tarixi yaddaşını əks etdirən dəyərli dil nümunələridir. Bu sözlər bölgənin coğrafi mövqeyi, iqlimi, təsərrüfat xüsusiyyətləri və qədim adət-ənənələri ilə sıx bağlıdır. Naxçıvan şivəsində qorunan bu leksik vahidlər həm dilçilik, həm də etnoqrafiya baxımından böyük elmi və mədəni əhəmiyyət daşıyır. Bu zəngin dil materialı Azərbaycan dilinin dialektoloji xəzinəsini daha dərinədən öyrənmək və milli mədəni irsi qorumaq baxımından olduqca dəyərlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti. Bakı: Şərq-Qərb, 2007, 568 s.
2. Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti. I c., Ankara: Kılıçaslan Matbaacılık, 1999, 661 s.
3. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. Bakı: Elm, 1987, 544 s.
4. Bayramov İ. Azərbaycan dili şivələrinin leksikologiyası. Bakı: Elm və təhsil, 2020, 147 s.
5. Bayramov İ. Qərbi Azərbaycan şivələrinin leksikası. Bakı: Elm və təhsil, 2011, 440 s.
6. Əliyeva N. Naxçıvan dialekt və şivələrinin etnoqrafik leksikası. Naxçıvan: Əcəmi, 2018, 201 s.
7. Kitabı-Dədə Qorqud. Əsil və sadələşdirilmiş mətnlər. Bakı: Öndər, 2004, 376 s.
8. Qarabağ: Folklor da bir tarixdir. VII kitab: Xocavənd rayonundan toplanmış folklor örnəkləri, Bakı: Elm və təhsil, 2014, 444 s.
9. Quliyev Ə., Əliyeva N. Naxçıvan dialekt və şivələrinin lüğəti. Naxçıvan: Əcəmi, 2017, 296 s.
10. Rəhimov S. Seçilmiş əsərləri: II cildə. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, 312 s.
11. Sağır M. Erzincan ve yöresi ağzıları. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995, 433 s.
12. Vəliyev A. Azərbaycan dilinin keçid şivələri. Bakı: Elm, 2005, 335 s.
13. Zülfüqarov R. Nağı Nağıyev yaradıcılığında dialektizmlər / Nağı Nağıyev: taleyi və sənəti. Naxçıvan: Əcəmi, 2020, 216 s.

AMEA Naxçıvan Bölməsi
E-mail: aslanowaulya@gmail.com

Ulviya Aslanova

REVIEW OF EVERYDAY VOCABULARY USED IN NAKHCHIVAN DIALECTS

The dialects and dialect system of the Azerbaijani language are the embodiment of the culture, history, and social life of our people in the language. This system reflects the long-term path of development of the people and the originality of different regions. The dialects and subdialects of the Nakhchivan Autonomous Republic have more original and archaic features than the dialects of other regions where the Azerbaijani language is spread. Common vocabulary occupies a special place in the Nakhchivan dialects. This vocabulary reflects the everyday life, work, and customs of the people through language. Everyday words are part of not only the language but also the cultural history. The names of food products also make up an interesting lexical layer of the Nakhchivan dialect. These names were formed under the influence of the culinary culture, food style, and living conditions of the region and carry specific features characteristic of this region. The study of Nakhchivan dialects and vernaculars has not only a linguistic purpose: these materials are also a valuable source for ethnographic, folklore, and cultural-historical research. These dialects play an important role in preserving national identity and historical memory.

Keywords: *Nakhchivan dialect, everyday vocabulary, dialectology, household items, food names, national culture.*

Ульвия Асланова

**ОБЗОР БЫТОВОЙ ЛЕКСИКИ, ИСПОЛЬЗУЕМОЙ
В НАХЧЫВАНСКИХ ДИАЛЕКТАХ**

Диалекты и диалектная система азербайджанского языка являются воплощением культуры, истории и общественной жизни нашего народа в языке. Эта система отражает много-

летний путь развития народа и самобытность различных регионов. Диалекты и говоры Нахчыванской Автономной Республики обладают большим количеством самобытных и архаичных черт, чем диалекты других регионов распространения азербайджанского языка. Общеупотребительная лексика занимает особое место в нахчыванских диалектах. Эта лексика отражает повседневный быт, трудовую деятельность и обычаи народа посредством языка. Бытовые слова являются частью не только языка, но и культурной истории. Названия продуктов питания также составляют интересный лексический пласт нахчыванского диалекта. Эти названия сформировались под влиянием кулинарной культуры, стиля питания и условий жизни региона и несут в себе специфические особенности, характерные для этого региона. Изучение нахчыванских диалектов и говоров имеет не только лингвистическую цель: эти материалы также являются ценным источником для этнографических, фольклорных и культурно-исторических исследований. Эти диалекты играют важную роль в сохранении национальной идентичности и исторической памяти.

Ключевые слова: *нахчыванский диалект, повседневная лексика, диалектология, предметы быта, названия продуктов питания, национальная культура.*

(AMEA-nın müxbir üzvü Əbülfəz Quliyev tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi: İlk variant 03.09.2025

Son variant 29.09.2025